

kteřá, jak autor a s ním shodně i přednosta kliniky J. Červeňanský, ukazují, se plně osvědčuje.

V práci uváděné poznatky (hlavně sdělení pacientů) jsou jednoduchým způsobem zpracovány statisticky a vyjádřeny také v grafech.

Široce chápanou *rehabilitací tuberkulosisních pacientů* se obírá ve své stejnojmenné práci M. Zurková-Vrabcová. Obecné zásady rehabilitace a činnosti terapie jsou zde aplikovány na speciální podmínky nemocných tbc.

Sborník uzavírá článek A. Marišové *»Psychoprophylaktická příprava bezbolestného porodu«*. Autorka rozlišuje psychoprophylaktické usměrňování porodu, prováděné těsně před porodem a při něm a dále psychoprophylaktickou přípravu, jako opatření dlouhodobější se zahájením v osmém měsíci gravidity. Psychoprophylaktickou přípravu považuje autorka za fyziologickou metodu, jejíž těžiště spočívá ve vytváření kladných (správně: žádoucích) a eliminování záporných (správně: nežádoucích) spojení. Na rozdíl v pocíťování porodních bolestí skupinou rodiček psychoprophylakticky připravených vzhledem ke skupině nepřipravené demonstruje autorka účinnost přípravy.

Každý článek obsahuje ruské, anglické a německé resumé. Sborník, přes pochopitelně nestejnou úroveň jednotlivých příspěvků, poskytuje ucelený pohled na práci slovenských psychologů ve zdravotnictví a dobře reprezentuje tuto oblast psychologie na Slovensku.

Sborník je i po technické stránce (papír, tisk, vazba) pečlivě upraven.

M. Bondy

Dr Anton Jurovský :

Dieťa a disciplína

Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied,
Bratislava 1955, 394 s.

Problém disciplíny zasahuje hlboko do života mládeže, takže je ústředním vývojovým činitelem. Je mu proto věnována značná pozornost. Existuje o něm mnoho prací, jež jsou však většinou jen z hlediska pedagogického a jsou psány na podkladě pouhé empirie nebo spekulace. Profesor Anton Jurovský se pokusil o výzkumné řešení této otázky v rozsáhlém díle. Jeho název *Dieťa a disciplína* nevystihuje však přesně jeho obsah. Především jde autorovi toliko o zkoumání chování dorůstajících lidí ve veřejných institucích, především ve škole. Leč také název *»dítě«* se nám nezdá vhodný, neboť se výzkum

týkal také postpubescentů do 19 let. Ovšem autor považuje toto období za *»poslední fázi dětství«* (str. 317), podle našeho mínění poněkud výstředně. Posléze nejde tu o kladný chod školské kázně, nýbrž o studium jejího porušování. Přesné pojmenování spisu by tedy bylo asi *Pathologické jevy ve školské kázni*.

Kniha je rozvržena velmi přehledně do šesti částí. V úvodní kapitole, mající za úkol vypsát definici problému, přiklání se autor k empirismu, k určení disciplinovanosti prostředím. Toto hledisko opomenulo dialektický protiklad osobnosti, která přispívá k přeměně prostředí. Jen tak mohlo dojít k lapsu, že *»vyformovanie charakteru dieťaťa aj v oblasti disciplinovanosti je jeho vnútornou, subjektívnou záležitosťou«* (300), takže došlo tu k popření zásadní these o formovací účinnosti prostředí. V druhé části pojednává autor o vlastních výzkumných metodách, ve třetí popisuje disciplinární přestupky a zjišťuje jejich frekvenci mezi 1800 záznamy, ve čtvrté kapitole rozbírá *»motivaci«* (ve skutečnosti však jen účast uvědomělosti při prohřešcích proti kázni), v páté popisuje kázeňské prostředky (tresty) a posléze sleduje *»subjektívni odrazy disciplinárních přestupků«*. Tato šestá část je vlastně shrnutím výsledků a závěrů zkoumání.

Vlastní hodnotu knihy tvoří výzkumný materiál, který byl získán důmyslným plánováním. Autor zjišťoval především přestupky v zápisech do třídních knih a v konferenčních protokolech, které jsou ovšem suché a neúplné; k žákovským knížkám jen přihlédl. Plodnější byly zprávy o pozorování žáků podle stručného návodu, jež provedlo 50 učitelů na bratislavských školách. Mimo to 15 posluchačů psychologie sledovalo chování žáků na školách, v internátech a v učilištích státních pracovních záloh. Nejvíce autor čerpal ze *»svobodných popisů«* žáků nejvyšších ročníků středních škol a nejmladších vysokoškolských posluchačů, kteří opět podle rámcového návodu psali na thema *»Můj disciplinární přestupek«*. Jak je patrné, bylo použito metodiky velmi jednoduché. Svědčí o vědeckém postoji autora, že si byl plně vědom vad vzpomínutých metod, jež podrobil sám uvážlivě kritice. Nicméně i takto získal profesor Jurovský dostatečný počet dat pro spolehlivé závěry, přes to, že je materiál ne vždy přístupný kontrole a značně rozptýlený. Shromážděná fakta se netýkají toliko různého věku od 2 let do 19, různého ústavního a školního prostředí, avšak je zčásti přímo pozorovaný, zčásti jen vzpomínkový. Látka ani zvolená metoda nebyly pak vhodné pro

jemnější statistické zpracování, takže se autor omezil toliko na procentuální zjištění jednotlivých jevů.

Výsledky zkoumání jsou pro praxi důležité. Vývody z nich jsou všude opřené o konkrétní materiál, takže mají význačnou vědeckou hodnotu. Data sama nejsou překvapující, neboť jsou brána z všedního školského života. Autor se pokusil analyzovat většího počtu případů osvětlit jednotlivé jevy a synteticky tvořit generalisace, které jsou velmi opatrné a omezené toliko na vlastní materiál. Postup při výkladu porušování disciplíny je všude genetický, sledující příklady z jeslí, z mateřských škol a pak podle školských věků.

Vzpomenutou faktocentričnost výkladu pokládáme za nedostatek spisu, který je již v jeho základní koncepci. Především je spis nehistorický. Autor nepodává přehled dosavadního zkoumání, ačkoli je dost rozsáhlé (Bagley, Haggerty, Valentine, Wexberg, Weimer, Gaillard, Vial, Meyrick, Booth, Baudouin a Letschinsky, W. Foerster, J. Uher a j.). Mimo Raskinovo Vospitanie disciplinovanosti neuvádí žádný spis, ba ani žádnou výzkumnou studii, takže vývody ztrácejí na šíři. Právě tak vědomě se autor vyhýbá dimenzi hloubkové, aby se nevzdálil od blízkých faktů. Zvláště je škoda, že nepodal teorii trestu, takže neosvětlil jeho retaliční, deterrentní a nápravné úkoly hlouběji. Omezením interpretace na nižší kruh faktů si autor tarasil cestu k hlubšímu pojetí zvolené problematiky. Takto všechny jeho úsudky jsou vědecky nesporné, spíše popisné než kausálně vysvětlující, takže neprovokují k nesouhlasu. Tímto úsudkem nechceme říci, že se autor utopil v materiálu, nýbrž toliko konstatujeme, že praktický pedagogický zřetel často převažuje nad theoretickým zdůvodněním pozorovaných jevů.

Veliký počet zjištěných faktů si vždy žádá utřídění, které je nesnadnou vědeckou úlohou. Dr. Jurovský se o ně pokusil ve třech hlavních směrech: v klasifikaci kázeňských poklesků, v »motivaci« a v užití disciplinárních prostředků. Protože si byl plně vědom té obtížnosti (str. 172), splnil svůj úkol se značným zdarem. Zvláště třídění disciplinárních poruch dává málo příležitosti ke kritice. Autor rozeznává přestupky: 1. proti školnímu chování, 2. proti škole (správněji proti školské docházce), 3. proti učitelům, 4. proti žákům, 5. proti poctivosti a pravdě, 6. proti zákazům a 7. proti ethickým a politickým pravidlům. Zde bychom jen rozlišili mezi přestupky věcnými (1, 2, 5-7) a osobními, takže bychom ty, jež jsou

vedeny sub 3 a 4, zařadili na konec. Nejméně úspěšně je spořádán materiál v kapitole o »motivaci«. Již jsme uvedli, že sám název kapitoly není přiléhavý. Nejde tu o skutečné motivy, jimiž by byly reakce nepodmíněné, podmíněné a citové (hlad, žižtnost, ctižádost, zájem, láska, nenávisť), nýbrž o stupeň uvědomění, že se počínání žáka neshoduje s požadavky kázně. Autor tu nenašel jednoznačného kritéria. Rozdělení na přestoupení disciplíny z afektu, z impulsivnosti, ze sugesce (zvláště pojaté) z neúmyslnosti a z úmyslu, neuspokojuje, neboť se tu členy třídění kříží. Naproti tomu jsou disciplinární prostředky (tresty při výběru způsobu chování z hlediska negativního) utříděny věcně správně: 1. napomenutí, vyčinění, výstraha, 2. pokárání, 3. zápis do třídní knihy, 4. známka z chování, 5. vyloučení ze školy a 6. zpráva rodičům. Kryjí se tu celkem jen údaje sub 1 a 2, avšak napomenutí je jaksi soukromé, kdežto »pokárání« znamená úřední akt v podobě třídní a ředitelské důtky. Formálně by však měly být tyto prostředky seřaděny podle trapnosti pro žáka, tedy odstupňovaně. Rozhodně vyloučení by mělo být uvedeno na posledním místě. Mimo tyto kázeňské prostředky ve školním řádu přípustné, vytýká profesor Jurovský ještě »neúřední«: trest tělesný, zhoršení prospěchu s šikanováním, uložení práce (opisování, robotu) a vyloučení z kolektivu. Také zde by mělo být pozměněno pořadí podle vážnosti zásahu.

Knihla byla vydána ještě za období zbytečného fysiologizování, v němž vystupoval I. P. Pavlov jako deus ex machina. Považka látky a výzkumné metody si nevyžadovaly neuropsychických vysvětlení, z nichž některá nejsou správná, na příklad tvrzení, že první signální soustava se »odehrává v nižších oddílech nervového systému« (str. 297).

Posléze máme ještě kritickou poznámku, že autor neřešil otázku individuálních odlišností, která by dala zákonitosti jím uvedené do jiného světla. Autor také zde nevzdal se příležitosti jít hlouběji do problematiky neuvědoměle, nýbrž sám podotýká, že nemohl své výzkumy »rozšířit aj v týchto smeroch«, ale neodůvodňuje příčinu, proč pomínil studovat zvláště po stránce disciplinárních prostředků specifickou reaktivnost žáků.

Snad neměl autor ani v úmyslu podat až otrěsný obraz vychovatelských procedur, vyskytujících se ještě v dnešní době. Učitel dá opsat nějakou frázi žáku 1500, ba i 5000krát (str. 273), učitelka posadí tříleté děcko na »stoličku hanby«, jinde se užívá ve škole černé knihy, ředitel, který

chodí sám soustavně pozdě, trestá zavile žáka, který se jednou opozdil (196), ředitelka za účinné pomoci učitele provádí inkvizici (213), učitelka klasifikuje nedostatečně snaživé a nadané děvče za to, že šlo do tanečních hodin (266), četní učitelé žáky bijí, stavějí ještě v 17 letech na hanbu a dopouštějí se i jiného násilí. Je trapné, že učitelé, kteří mají vést žáky k disciplíně, sami ji těžce porušují. Vědecký klid, s jakým autor popisuje takové případy, podtrhuje ještě účinněji všechna ta zaostalá tyranství. Hlediska jeho jsou arci pokroková: vyslovuje se při vši objektivitě proti tělesnému trestu v rodině i ve škole, odsuzuje výsměšný a ironický tón učitelů, nerozumné zákazy a vylučování nezralé mládeže pro politické delikty ze všech škol. Tyto úsudky vynikajícího psychologa ještě zvyšují hodnotu knihy.

Spis činí větší nároky na čtenářův čas nežli na jeho chápavost a soudnost. Veliké slovesné nadání vedlo autora leckde k epické obšírnosti, jež říká čtenáři všechno bez ohledu na rčení »ipse vtip se«. Profesor Jurovský byl veden snahou, aby ozřejmil výtěžky svého bádání tak, aby mu rozuměli především učitelé, jimž je spis určen. Jest si přát, aby vskutku každý československý učitel důkladně přečetl tuto knihu, která rozbírá celý chod školní kázně, v níž mají učitelé nemenší úlohu nežli žáci sami. Odporné jevy zaostalého působení ve vedení mládeže dávají tu učitelům nepokřivené zrcadlo, obrážející nezahaleně denní skutečnost.

Knihou profesora Jurovského je velkým vědeckým přínosem pro československou psychologii, který si zasluhuje objektivního kritického hodnocení, jež nutně zdůrazní trvalou cenu díla. V naší literatuře není málo vynikajících spisů psychodidaktických. Nebylo v ní však pojednání, jež by vyjasnilo základní problematiku mravního a politického vedení dorůstajícího pokolení. Autoru spisu *Dieťa a disciplína* se podařilo na základě rozsáhlého výzkumu podat věrný obraz výchovného dění a jeho vědeckou analýzu. Není tu dalekosáhlých spekulací ani úsudků jen empirických. Badatel s opatrností a zdrželivostí zkušeného vědeckého pracovníka opírá každé své tvrzení o fakta. Metodologické hledisko autorovo připouští jen střízlivé soudy, které plně osvětlují druhy, povahu, četnost i míru úmyslnosti školských deliktů drobných i větších, ale také prostředky, kterými je možno zjednat přiměřeně rovnováhu každým poklesem proti disciplíně porušenou.

Úkol recensenta, který zastává jinou vědeckou koncepci, bude uspokojivě spl-

něn, pomohou-li jeho kritické poznámky vyzvednout do zasloužené výše nesporné hodnoty základního vědeckého spisu o školní kázni.

V. Příhoda

Kurt Gottschaldt:

Probleme der Jugendverwahrlosung

Nad diskusí o problémech výchovy inadaptivních dospívajících, vedenou v našem tisku v posledních měsících, bychom si měli uvědomit, že taková diskuse zůstane tak dlouho záležitostí dohadů a neověřených zkušeností jednotlivců, pokud se nepře o dostatečný materiál získaný výzkumem.

O tom, že i v Německé demokratické republice je tento problém živý, svědčí druhé vydání studie ředitele Psychologického ústavu berlínské Humboldtovy university, Kurta Gottschaldta, z r. 1954. Vznikla z přednášek, které měl autor v letech 1945–1947 k pedagogům, právníkům a sociálním pracovníkům a jejím materiálem bylo 540 případů, vyšetřených od konce r. 1945 do konce 1946 na poliklinice pro nervosní a obtížně vychovatelné děti a mladistvé při dětské nemocnici města Berlína. Z celkového počtu bylo 62 % chlapců a 38 % dívek. Autor hned od počátku upozorňuje na dobu, v níž byl výzkum proveden: na poválečnou situaci, se vši její bídou a nedostatky. Zdůrazňuje, že v posledních letech se tato situace podstatně změnila a že také to, co bylo před desíti lety masovým zjevem, se nyní objevuje jen jako jednotlivé případy.

Nejprve je podán symptomatologický rozbor inadaptivnosti. Za charakteristické rysy pokládá autor především zploštění, otupení citové komponenty, nedostatek životního elánu, chudý prožitkový svět, vyvěrající z banálních, nahodilých zkušeností poruchy přizpůsobivosti škole, rodině i povolání, které se projevují útekem a touláním, nedostatky v pudové složce s projevy jako onanie, sexuální pohrávání, enuresa i enkopresa, postižení sociálně charakterových vztahů, projevující se jako výtržnictví, neplnění pracovních požadavků, z něhož plynou potíže ve školní výuce. Domníváme se, že i uvnitř této struktury příznaků je možno rozlišovat podstatnější od nepodstatnějších. Podle vlastních zkušeností pokládáme za jeden z nejdůležitějších rysů inadaptivních mladistvých onu plochost, banálnost duševního života, rostoucího z více méně nahodilých »pouličních« zkušeností, tedy bezperspektivnost v Makarenkově terminologii. Zde